

րեն գիւտերն էին, զորս չենք կրնար հաշ-
տեցնել նոյն վարդապետին ծանօթ զար-
գացման եւ ողջմտութեան հետ: Գուցէ
ինքը չէր ստեղծողը, այլ ժամանակի սը-
խալ համոզումներն էին՝ զորս արձանա-
գրեց: Իսկ Աղօթականները՝ լրացուցիչ
մասերն եղան ժամագրքին: Եւ այս երեք
տեսակ նորութիւնները այնուհետեւ գրե-
թէ ամբողջութեամբ մնացին աղօթամա-
տոյցին մէջ, ինչպէս ունին 1634ինը,

1663ինը, եւ ուրիշներ, որոնցմէ լաւա-
գոյն պիտի ըլլար թօթափել պատմական-
ները որպէս զի այդ անտեղի տեղեկու-
թիւնները չհարունակէին նախապաշարել
հայ կղերին եւ ուսումնասէրներու մտքե-
րը, ինչպէս եղած է ցարդ, եւ մեր աղօ-
թամատոյցը վերստանար իր նախկին մա-
քրութիւնը:

(Շարունակելի)

Հ. ՎԱՐԴԱՆ ՀԱՅՈՒՆԻ

ԿԱԹՈՂԻԿԷ ԹՈՒՂԹԵՐՈՒ

ԽՍԲԱԳԹԹ ՄԵԿՆՈՒԹԵՐՆ

(Շար. տե'ս «Բագմավիպ» 1954, էջ 145)

ՆԵՐԱԾՈՒԹԻՒՆ

Բ.

ՅՈՅՆԵՐՈՒ ՔՈՎ

Բացատրելի վերջ՝ թէ ի՞նչ կը նշանակէ
շղթայ կամ խմբագիր մեկնութիւն, թէ
ե՛րբ ծագած է, քանի՛ տեսակ են, եւ ո-
րոնք եղած են հեղինակները, կարելոր է
այժմ քննել Կաթողիկէ Թուղթերու վրայ
մասնաւորապէս կատարուած աշխատու-
թիւնները՝ յունական մատենագրութեան
մէջ, լոյս սփռելու համար մեր ձեռքը
գտնուած անոր հայկական թարգմանու-
թեան վրայ:

Անցեալ դարուն վերջերը, կ'ըսէ Փրոֆ.
Քարլ Ստասպ, նոյն Թուղթերու վրայ
գրած իր շահեկան յօդուածի մը մէջ¹,
սկսան վերապրել իմբապի կամ Շղթայ
մեկնութիւնները, երկար քննադատելէ մը
ետքը: Լիցման, առաջին անգամ, 1897ին,
իր համառօտ մենագրութեամբ հրաւէր
կարգաց մտնելու այս կոյս անտառին մէջ,

եւ քանի մը տարի վերջը՝ միացած Քա-
րոյի հետ՝ ներկայացաւ իր տեղադրական
ցուցակով²: Ծիրանաւոր Ֆաուստայէր,
արդէն առանց ասոր սպասելու եւ Սիքեր-
պերկէր թափանցած էին խմբագրներու
աշխարհը. առաջինը մարդաբաններու Եր-
զերով եւ Երզերգոցով, իսկ վերջինս՝ Նոր
Կտակարանի Ղուկասու խմբագիր մեկնու-
թեամբ: Ֆաուստայէր հրատարակեց նաեւ
Քարո-Լիցմանի ցուցակը, սպանիական
մատենագրարաններու ձեռագիրներէն, եւ
Բիւզանդական թերթին մէջ³ բացատրեց
խմբագիր-մեկնութիւններու նշանակու-
թիւնը, մատնանշելով նպատակը եւ անոր
ընթացքը: Կը կարծուէր թէ հեռու չէր
ժամանակը, եւ այս պատրաստութիւննե-
րը պիտի յանգէին իմբապի կամ Շղթայ-
մեկնութիւններու ամբողջական պատմու-
թիւնը յօրինելու. սակայն այս դարունին
ամառ չյաջորդեց: Քսան տարի խմբագիր
մեկնիչներու հետադարձութիւնը ոչ մէկ
յառաջադիմութիւն ըրաւ. կարեւորագոյն
նախապատրաստական աշխատանքը պիտի

ըլլար անոնց նոր տպագրութիւն մը եւ խոր
քննութիւնը: Խմբագիր մեկնութիւննե-
րուն կը պարտինք, ինչպէս կ'ըսէ Ֆաուս-
տայէր, յոյն Հայերու մեկնողական Ժա-
ռանգութեան շուրջ կէսը:

Գալով Կաթողիկէ Թուղթերուն խմբ-
ագիր մեկնութեան, բացի անոնց խմբ-
ագրութիւններէն՝ ոչ մէկ բան ունինք:
Պօղոսի Թուղթերը՝ Ոսկեբերանէ եւ Թէո-
դորիտոսէ զատ՝ տասներկու մեկնիչներ
ունեցած են, եւ այս հարուստ առաջը
թաղուած է դեռ Շղթաներու գրչագրնե-
րուն մէջ, ի բաց առեալ քանի մը պատա-
ռիկներէ՝ որ լոյս տեսան էկումենիոս-
Թէոփիլակտի անունին տակ: Շղթաներու
Թէոփիլակտի անունին տակ: Շղթաներու
նուսումնասիրութեան համար հարկ է,
ուսումնասիրութեան համար հարկ է,
կ'ըսէ յօդուածագիրը, զիմեյ ուղղակի
գրչագրներուն. եւ կու տայ Կաթողիկէ
Թուղթերու խմբագիր մեկնութեան ձե-
ռագրներուն ցանկը, մանրամասն նկա-
րագրութեամբ, եւ անոնց վերլուծումն ը-
նելով՝ կ'անցնի առաջ մէջը յիշուած հե-
ղինակներուն եւ անոնց անունով բերուած
հատուածներուն քննութեանը:

Ստասպ իր յօդուածին իբր եղրակա-
ցութիւն՝ Կաթողիկէ Թուղթերու շղթայ
մեկնութեան հեղինակը փնտռելով, այլ եւ
այլ կարծիքներու մէջէն, որոնցմէ ոմանք
այլ կարծիքներու մէջէն, որոնցմէ ոմանք
Անդրէաս Կրետէի եպիսկոպոսը կը հա-
մարին, ուրիշներ Անդրէաս Երէց մը,
կ'ենթադրէ թէ երկու կամ երեք խմբա-
գրութիւններով կազմուած ըլլայ, եւ մէջը
յիշուած բաղմամբ յոյն Հայերու գրու-
թիւններէն հետեւցնելով, կ'ախորժի որ
շղթայի խմբագրողը սկիզբը առած ըլ-
լայ Կիւրեղի գրութիւններէն, Սեւերոս
Մաքսիմոսէ եւ ուրիշ տասներկու հեղի-
նակներէ: Իսկ հին կտակարանէ հանուած
նախնային սորվեցուցած ըլ-
լան կտրուելիք ճամբան: Այսպէս, ուրե-
մը, առաջ եկած ըլլայ այս գիրքը, որ
մէջ, առաջ եկած ըլլայ այս գիրքը, որ
հինգ դար մեծ համբաւ վայելած է: Քա-
նի մը դար վերջն է որ էկումենիոս եւ Թէո-
փիլակտոս ուրիշ խմբագիր մ'ալ մեզի ըն-
ծալած են:

Իսկ Քրամէր, որ հրատարակած է յոյն
Հայերու խմբագիր մեկնութիւնները,
ուրեքորդ հատորին՝ Կաթողիկէ Թուղթե-
րու եւ Յայտնութեան մեկնութիւններու
յառաջաբանին մէջ մի միայն իր ընտրած
ձեռագրի մասին կը խօսի⁴:

Հուսկ, Ռոպէրթ Տըվէյս, որ երկար եւ
խիստ կարեւոր տեղեկութիւններ տուած
է Կաթողիկէ Թուղթերու շղթաներու՝
մինչեւ իր օրը կատարուած յոյն տպա-
գրութիւններու շուրջ, քննութեան բովի
անցնելի վերջ դանոնք, Ստասպի հետե-
ւելով կ'եղրակացնէ. «Ստասպ կը համա-
րի թէ բնագրէն երեք ձեռագրական ճիւ-
ղաւորումներ առաջ եկած ըլլան. գուցէ
առեալ ճիշտ պիտի ըլլար հետեւցնել՝ թէ
մէկ ընտանիք է, երեք վկաներէ ներկա-
յացուած, կամ օրինակողներու երեւակա-
յութեամբ եւ կամ անհոգութեամբ, որ
արդեւ չեն ըլլար գտնելու հասարակաց
մի եւ նոյն աղբիւրը, ի բաց առեալ քանի
մը հաղուածագր զարտուղթիւններէ»: Եւ
չարունակելով, «կրնան ուշադրութեամբ
փնտռել խմբագրութեան աղբիւրները.
տեղեր կան որ Դիդիմոսի կը պատկանին,
իսկ միւսները որո՞ւ վերագրենք: Ի՞նչ
կասկայ այս խումբին մէջ, որու շուրջը
կը գտնուին Անդրէի, էկումենիոսի եւ
Թէոփիլակտի շղթան»⁵:

Եթէ յոյն խմբագրողը որոշակի ծանօթ
է, սակայն Քրամէրի հրատարակութիւ-
նը կը համաձայնի հայ թարգմանութեան.
ուստի կ'անցնիմ հայ թարգմանիչին նը-
կատմամբ ցարդ յայտնուած կարծիքները
ամփոփելու, եւ հետեւելով Յիշատակա-
րաններու գրիչներուն վկայութեան՝
ճշտելու թարգմանողը:

(Շարունակելի)

Հ. ՔԵՐՈՎԻԷ Ա. ԶՐԱՔԵԱՆ

1 Biblica, 1924, էջ 296-353:

2 Revue Biblique Ա. տարի:

3 1909, էջ 383-396:

4 Catenae Graecorum Patrum in Novum Testa-
mentum, J. A. Cramer, S. T. P. tom. VIII. In
Epistulas Catholicas et Apocalypsin. Oxonii. 1844.

5 Dict. de la Bible - Supplément. 1928, տիւմ 1224-5: